

THOMAS MANN IN SLOVENSKA JAVNOST

Glasovi o Thomasu Mannu v slovenskem periodičnem tisku med obema vojnama

IV

Mannov odhod v emigracijo, ki je začasno pretrgal njegovo javno delovanje, je v letu 1955 le počasi pričel zbujati odmeve v naši javnosti. Omenjen je bil samo v intervjuju Egona Erwina Kische, ki ga je po *Les Nouvelles Littéraires* povzela *Modra ptica* in o katerem je poročal tudi Božidar Borko v *Jutru*:⁵² v njem je Kisch opisoval posledice, ki jih je imel začetek nacistične vladavine za nemško literarno in kulturno življenje, ter govoril o nemških pisateljih v emigraciji, ki po njegovem mnenju predstavljajo najboljše del nemške literature. V istem letniku *Modre ptice* je tudi Mirko Javornik zabeležil Mannovo predavateljsko dejavnost v emigraciji.⁵³

Še naprej pa so se pojavljali glasovi, ki niso upoštevali njegovega odhoda v emigracijo. Z različnih vidikov in v različnih zvezah so ga omenjali: v *LZ* Jožko Prezelj⁵⁴ in Božidar Borko,⁵⁵ v *Sodobnosti* Lojze Ude⁵⁶ in v *Književnosti* Bratko Krefc⁵⁷ ter anonimni notičar.⁵⁸ Največkrat pa je bilo v tem letu zabeleženo njegovo ime v *Modri ptici*. Po podelitvi Nobelove nagrade Galsworthyju je tu izšel prevod Mannovega

⁵² Egon Kisch govori o Nemčiji. Priobčil Mirko Javornik. *Modra ptica* 1952/53, št. 11, str. 350–351. — -o (= Božidar Borko): *Nemški pisatelji v emigraciji*. *Jutro* 1953, št. 184, str. 4–5.

⁵³ Mirko Javornik: *Razno. Ali veste...* *Modra ptica* 1952/53, št. 6, str. 191. — Mirko Javornik: *Slike z Riviere*. *Modra ptica* 1952/53, št. 6, str. 181.

⁵⁴ Jožko Prezelj: John Galsworthy. *LZ* 1953, str. 136.

⁵⁵ B. Borko: *Upor proti razumu*. *LZ* 1953, str. 199.

⁵⁶ Lojze Ude: *Kultura in politika*. *Sodobnost* I, 1953, št. 2, str. 58.

⁵⁷ B. K. (= Bratko Krefc): *Književnost o vasi in kmetu*. *Književnost* I, 1953, št. 7, str. 250.

⁵⁸ Heinrich Mann: *Podanik*. *Književnost* I, 1953, št. 9 (str. 348/349 — platnice).

članka, ki je bil napisan ob Galsworthyjevi šestdesetletnici.⁵⁹ Mann prikazuje Galsworthyja kot meščana po izvoru in vzgoji, ki pa meščanstvu ne pripada več naivno. Spoznanje in umetnost ga oddaljujeta od sloja, iz katerega je izšel, tako da ga zdaj objektivira v delih in kritično presoja njegov položaj. Taka meščanska književnost, ki je kot duhovno zadržanje že zlomljena in kritična, je v današnjem času reprezentativna in popularna, ker uživa zaupanje vseh tistih, katerih položaj razkriva.

V istem letniku je Filip Kalan v neki kritiki navajal kot značilne predstavnike sodobne literature Prousta, Joycea, Döblina in Thomasa Manna.⁶⁰ Kalan je bežno omenil njegovo ime še na dveh mestih.^{61, 62} Končno je Modra ptica med knjižnimi oznanili citirala Mannovo sodbo o neki knjigi, ki jo je imela na programu svoje knjižne zbirke.⁶³

V letu 1954 se naš periodični tisk skoraj ni ustavljal ob Mannu. V Ljubljanskem Zvonu ga je omenil samo Anton Ocvirk v svojem poročilu o položaju nemške literature po prevratu.⁶⁴ V Domu in svetu pa najdemo njegovo ime v recenzijah Silvestra Škerla⁶⁵ in dr. J. Šileca.⁶⁶

V Modri ptici je Peter Donat (Miran Deržaj) v poročilu o delu Oswalda Spenglerja *Der Untergang des Abendlandes* navedel Mannovo negativno sodbo o Spenglerju.⁶⁷ Na drugem mestu je omenil neko njegovo predavanje.⁶⁸ Mirko Javornik je zabeležil izid Mannovega najno-

⁵⁹ Thomas Mann o Johnu Galsworthyju. Prevedel -z (= Janez Žagar). *Modra ptica* 1952/53, št. 3, str. 114—115. — Naslov originala: T. M.: John Galsworthy zum 60. Geburtstag. Objavljeno v »Die Forderung des Tages«.

⁶⁰ F. Kalan: Tone Seliškar: Nasedli brod. *Modra ptica* 1952/53, št. 3, str. 90.

⁶¹ Filip Kalan: O Sinclairjevi Mammonart. *Modra ptica* 1952/53, št. 6, str. 196. Njegov članek se opira na nemški prevod te knjige Uptona Sinclairja z naslovom *Die goldene Kette* (1927).

⁶² F. Kalan: Miroslav Krleža: Sabrana djela. Glembajevi. *Modra ptica* 1952/53, št. 11, str. 544.

⁶³ *Modra ptica* 1952/53, št. 1, str. 31.

⁶⁴ (ao) (= Anton Ocvirk): Novi nemški literarni geniji. *LZ* 1954, št. 7—8, str. 480.

⁶⁵ Silvester Škerl: Peter Dörfler in sodobno nemško ljudsko pripovedništvo. *DS* 1954, št. 5, str. 296.

⁶⁶ Dr. J. Šilec: Heinrich Mann: Velika stvar. *DS* 1954, št. 6—7, str. 379.

⁶⁷ Peter Donat (= Miran Deržaj): Oswald Spengler in njegovo zadnje delo. *Modra ptica* 1953/54, št. 1, str. 22. Omemba se po vsej verjetnosti nanaša na Mannovo oceno *Über die Lehre Spenglers* v zbirki *Bemühungen* (Berlin: S. Fischer 1925).

⁶⁸ Peter Donat: André Gide izjavlja. *Modra ptica* 1953/54, št. 2, str. 56.

vejšega dela Zgodbe Jakobove;⁶⁹ njegova druga notica zadeva politično aktivnost njegovega sina Klause.⁷⁰ Popularnost Mannovih pripovednih del pri naši publikii ilustrira odlomek iz neke novele Bratka Krefta, objavljene v Književnosti.⁷¹

V letu 1935 je bila šestdesetletnica Thomasa Manna povod, da se je naš periodični tisk večkrat ustavil ob njem. Tako mu je ob tej priložnosti Božidar Borko posvetil članek v Jutru.⁷² Navedel je njegova glavna pripovedna dela in jih opremil s kratkimi oznakami. Znan mu je tudi politični razvoj Thomasa Manna. Močno poudarja pomen njegovega delovanja in angažiranja za republiko in demokracijo ter za nemško-francosko zблиžanje. Njegova ocena Mannove osebnosti kulminira v trditvi, da Mann »... govori duhovni jezik uravnovešenega, razumnega, spravljlivega človeka...« Njegov članek je soliden informativni spis, ki mu ne gre za to, da bi razlagal svoj lastni odnos do Manna, zlasti ne do njegovih pripovednih del. Bolj ga zanima Mann kot javna osebnost; iz članka je mogoče razbrati, da Borko zelo ceni njegovo delovanje in se strinja z njegovimi stališči.

Ob isti priložnosti je v Življenju in svetu objavil članek o Mannu Anton Debeljak.⁷³ V njem poskuša razložiti značilne Mannove poteze iz njegovega porekla, okolja in mladostnih doživetij. Ti pozitivistični poskusi so dokaj nebogljeni; nič boljše niso Debeljakove oznake njegovega svetovnega nazora, njegovega sloga ali posameznih del.^{73a} Debeljak očitvidno ni bil zadosti poučen o Mannovih delih, saj ni navajal niti pravih naslovov niti pravih letnic izida. Vendar je njegova ocena zanimiva iz dveh razlogov. Bil je eden redkih poročevalcev, ki se je

⁶⁹ Mirko Javornik: Razno. Ali veste... Modra ptica 1933/34, št. 5, str. 160.

⁷⁰ Mirko Javornik: Razno. Ali veste... Modra ptica 1933/34, št. 12, str. 408.

⁷¹ Bratko Kreft: Skok skozi okno. (Študija za Mesto ob kanalu.) Književnost 1934, št. 6, str. 203. — Kreft namreč karakterizira dobro vzgojeno dekle iz meščanske družine s tem, da ji da med drugim brati tudi Mannova dela.

⁷² -o (Božidar Borko): Šestdesetletnica Thomasa Manna. Jutro 1935, št. 130, str. 4.

⁷³ nk (Anton Debeljak): Thomas Mann — 60-letnik. (S portretom). Življenje in svet 1935, št. 5, str. 90.

^{73a} Primer Debeljakovega pisanja: »Buddenbrookovi« so prišli na svet leta 1901. Podoba je, da zob časa vse ogloje: rodovine kakor posameznike. »Smrt v Benetkah« in »Tonio Krueger« (1914) razodevata Mannovo stališče do pravstva in krasnoslovja. »Magična gora« prikazuje ozračje po razkošnih okrevališčih v Švici. Danes pa nadaljuje zbirko povesti »Jaakobsgeschichten«, navdahnjenih po svetem pismu. (Glej Debeljak, n. m.)

dotaknil Mannove pripovedne tehnike oziroma tehnike vodilnega motiva (čeprav ni uporabil tega izraza). Prav gotovo pa je bil edini, ki je omenil njegovo novelo *Wälsungenblut* (ki jo navaja pod naslovom *Posebna kri*⁷⁴). Vsekakor je njegov spis priložnostno delo brez večjih pretenzij in brez jasnega kriterija, napisano v poljudnem, kramljajočem tonu. Na njegovo kvaliteto pa je brez dvoma vplivala tudi raven publikacije, ki ji je bil namenjen.

V *Modri ptici* je bil ob Mannovi šestdesetletnici objavljen njegov esej o zakonu, ki ga je prevedel Vladimir Bartol;⁷⁵ prevod je spremljala kratka notica, ki izraža pozitivno sodbo o pisatelju. Ta spis obravnava svoj posebni predmet, obenem pa je tudi zelo ilustrativen za ves Mannov umetniški in svetovni nazor. Tako kot nasploh v svoji esejistiki, odkriva tudi v posameznih pojavih s tega področja usmerjenost ali težnjo k obema poloma svojega sveta: k življenju in smrti. Homoerotiko podreja težnji k smrti, zakonsko, gradečo ljubezen pa principu življenja. Kakor hitro je vzpostavljena zveza z osrednjima principoma, je potreben le še korak do področja umetnosti; kajti vprašanje o mestu umetnosti in umetnika je tisto, ki ga nenehno zanima in neposredno prizadeva.⁷⁶

⁷⁴ Usoda te novele je bila namreč dokaj nenavadna. Thomas Mann jo je napisal leta 1906 in jo nameraval objaviti v *Die Neue Rundschau*, ker pa so njene figure spominjale na nekatere Mannove sorodnike, jo je iz družinskih ozirov spet umaknil. Objavljena je bila z nekaterimi spremembami šele leta 1921 kot privatna izdaja v zelo majhni nakladi in ni bila sprejeta v zbrana dela, prvotna varianta pa je izšla šele leta 1931 v francoskem prevodu z naslovom *Sang réservé*. Glede na to je mogoče sklepati, da je črpal Debeljak svoje znanje o njej, pa tudi o drugih Mannovih delih iz francoskih virov. Tekst v Ljubljani ni dostopen, vendar se glede na razpoložljivo literaturo zdi, da ga Debeljak ni ustrezno interpretiral. Primerjaj: Manfred Haiduk, *Bemerkungen zu Thomas Manns Novelle Wälsungenblut. V: Vollendung und Grösse Thomas Manns. Beiträge zu Werk und Persönlichkeit des Dichters.* Halle/Saale 1962.

⁷⁵ Thomas Mann: O zakonu. (Pismo grofu Hermannu Keyserlingu.) Iz *Zahteve dneva*. Prevedel V. B. (= Vladimir Bartol). *Modra ptica* 1934/35, št. 7, str. 217—226. — Naslov originala: *Über die Ehe. V: Die Forderung des Tages* (1950). To pismo je bilo del javne razprave o tej temi, ki jo je sprožil filozof Hermann Keyserling.

⁷⁶ V tem pismu se nahaja ena najznačilnejših Mannovih izjav o umetnosti, kar jih je spoznala naša javnost v obravnavanem obdobju: »Jasno, kakor nikjer, se pokaže tu, kako sta čednost in npravstvenost zadevi življenja, nič drugega kakor njegov kategorični imperativ, življenjska zapoved — medtem ko je sleherni esteticizem pesimistično-orgiastične narode, to je, da pripada smrti. Da se sleherno umetništvo k temu nagiba, da stremi v prepad, je le pregotovo. Toda umetnost, ki je v kljub zvezi med smrtjo in le-

S tega vidika se Mann vrača k svojim delom in poskuša prikazati prepletanje obeh teženj v njih. S tem njegovim esejem je torej slovenska javnost spet dobila avtentičen prikaz glavnih pojmov njegovega življenjskega nazora. Kljub temu je nekoliko presenetljivo, da uredništvo *Modre ptice* ni izbralo za objavo kakega eseja s specifično literarno tematiko. Verjetno je to treba pripisati prizadevanju Vladimirja Bartola, ki je v krogu sodelavcev revije zastopal zanimanje za psihološke teme.

Modra ptica se je v tem letniku še nekajkrat ustavila ob Thomasu Mannu; omenila sta ga Peter Donat⁷⁷ in Mirko Javornik, ki je med drugim poročal o ustanovitvi emigrantske revije *Die Sammlung*.⁷⁸

Na Mannovo esejistiko se nanašajo pripombe Petra Donata v tretjem letniku *Sodobnosti*; nanjo se je skliceval, ko je razpravljal o Andréju Gidu⁷⁹ in o Lavrinovih esejih.⁸⁰

V istem letu je bilo v *Književnosti* zabeleženo, da je bil roman *Der Zauberberg* preveden v ruščino.⁸¹ Podobno ugotovitev o odmevu Thomasa Manna na Hrvaškem je v Ljubljanskem Zvonu zapisal Ivo Brnčič, ko je poročal o novi zagrebški reviji *Književni horizonti*.⁸² V istem letniku *LZ* je Miran Jarc v članku ob smrti Henrija Barbussa zavrnil Mannovo sodbo o njegovem romanu *Ogenj*.⁸³ Jarc zelo ceni to delo; Thomas Mann

poto vendarle čudežno spojena z življenjem, črpa iz sebe le tudi zopet antitoksine; življenjska prijaznost, življenjska dobrohotnost tvorita vendar tudi temeljne instinkte umetnika; nekakšna primes življenjske meščanskosti in etike, kakor malo se tudi skladata in sovpadata iz sebe ven umetnost in čednost, ga vsekakor šele usposabljata za bivanje in umetnik je, tako se mi zdi, prav za prav šele pravi (ironični!) *posredovalec* med svetovoma življenja in smrti.« (*Modra ptica* 1954/55, št. 7, str. 221.)

⁷⁷ P. D. (= Peter Donat): Novo delo o svetovni vojni. *Modra ptica* 1954/55, št. 12, str. 372.

⁷⁸ Mirko Javornik: Razno. Ali veste... *Modra ptica* 1954/55, št. 1, str. 47; str. 345. Za zbiraleca literarnih zanimivosti Mirka Javornika je značilno, da sploh ni poročal o programu revije *Die Sammlung* in da ga niso zanimale razmere v nemški emigraciji, ampak je omenil samo spor Sinclaira Lewisa z njegovim nemškim založnikom zaradi napovedanega Lewisovega sodelovanja pri reviji.

⁷⁹ Peter Donat: André Gide in amoralizem. *Sodobnost* 1955, št. 7–8, str. 367. Omenba se nanaša na Mannov esej August von Platen v knjigi *Leiden und Grösse der Meister* (Berlin: S. Fischer 1955).

⁸⁰ Peter Donat: Marginalije k Lavrinovim »Aspects of Modernism«. *Sodobnost* 1955, št. 11–12, str. 574.

⁸¹ Zapiski. *Književnost* 1955, št. 10–11, str. 402.

⁸² Ivo Brnčič: »Književni horizonti«. *LZ* 1955, str. 368.

⁸³ Miran Jarc: Henri Barbusse. *LZ* 1955, št. 7–9, str. 525.

pa po njegovem mnenju kot tipičen Nемеc vidi v te vrste umetnini samo produkt tako imenovane Zivilisationsliteratur. Iz formulacije je razvidno, da izvira ta sodba iz *Betrachtungen eines Unpolitischen*; Jarc je potemtakem polemiziral s sodbo, ki je bila izrečena pred sedemnajstimi leti in je nastala pred Mannovim preobratom k demokraciji in pred njegovim delom za nemško-francosko zблиžanje. Ker pa ni navedel teh okoliščin, je s tem v resnici napačno informiral našo javnost o njegovem svetovnonazorskem in političnem prepričanju, ki je bilo leta 1935 že popolnoma drugačno. — Mannovo javno delovanje v tem letu, to se pravi, njegovo sodelovanje na kongresu PEN klubov v Barceloni in na kongresu za obrambo kulture v Parizu, sta omenila oba naša poročevalca, ki sta pisala o teh kongresih: to sta Božidar Borko v LZ in Mirko Javornik v DS.⁸⁴

Leta 1936 je Božidar Borko objavil v Jutru članek o idejah Thomasa Manna;⁸⁵ ta pa ni bil samostojno delo, marveč poročilo o študiji Pera Slijepčevića o Mannu, ki je izšla v Letopisu Matice Srpske. Borko poudarja važnost te študije, ki je po njegovem mnenju prvo večje delo te vrste na slovanskem jugu. Nato povzema njene glavne teme. Opozarja na pomen Mannovih esejističnih in publicističnih spisov, s katerimi se je predvsem ukvarjal Slijepčević. Opredeliti skuša njegov odnos do Goetheja in Schillerja. Razpravlja o njegovem idejnem razvoju; omenja Mannove misli o književnosti, njegovo pojmovanje humanitete, nasprotja med civilizacijo in kulturo, njegove politične ideje. Podrobneje govori o razmerju med literaturo in glasbo in razlaga njegov ambivalentni odnos do glasbe. Bistveno pa se mu zdi to, da je Mann močno povezan z duhovno tradicijo, ki je pustila sledove v vsem njegovem delovanju. — Ta Borkov članek je zanimiv po tem, ker je slovenski javnosti odprl vpogled v odmeve Thomasa Manna na srbohrvaškem jezikovnem področju; ti pa so bili vsekakor večji kot na Slovenskem, saj v tem času ni bilo v našem tisku nobenega članka, ki bi ga lahko postavili ob stran Slijepčevićevi študiji.

V tem letu slovenske revije niso kaj dosti pisale o Thomasu Mannu. Ljubljanski Zvon ter Dom in svet ga sploh nista omenjala. V Sodobnosti je Josip Vidmar navedel njegovo mnenje o Spominih na Tolstoju Maksima Gorkega, ki ga je po vsej verjetnosti prevzel po eseju Goethe

⁸⁴ B. (= Božidar Borko): Pisateljski kongresi in sodobna vprašanja. LZ 1935, št. 7–9, str. 524–525. — Mirko Javornik: Beseda v stiski. DS 1935, št. 7–8, str. 454.

⁸⁵ -o (= Božidar Borko): Ideje Thomasa Manna. Jutro 1936, št. 163, str. 7.

und Tolstoj.⁸⁶ Istega leta je bila v liberalnem akademskem glasilu *Misel* in delo objavljena daljša notica s citatom Thomasa Manna, ki poroča o njegovem sodelovanju pri protestni akciji proti sežiganju knjig v Nemčiji.⁸⁷

Nekaj več odmeva je zbudil Mann v *Modri ptici*. Vladimir Premru, ki je v tem letniku prevzel rubriko *Razno od Mirka Javornika*, je poročal o knjigi esejev Willa Schaberja o Thomasu Mannu.⁸⁸ Razen tega je Premru objavil daljši citat iz Mannove izjave, naslovljene na svetovno združenje za mir (*Rassemblement Universel pour la Paix*); z njo je Mann izrazil svoje soglasje z mirovnimi prizadevanji in se zavzel za enakopravnost narodov ter za demokratičnost v mednarodnem življenju, kar je po njegovem mnenju edina možna podlaga za trajen mir.⁸⁹ Končno sta Manna v *Modri ptici* omenila še Josip Vidmar⁹⁰ in Griša Koritnik.⁹¹

Izobčenje Thomasa Manna iz nemškega državljanstva in odvzem častnega doktorata sta bila dogodka, ki sta v začetku leta 1937 razburila vso evropsko javnost in povzročila, da je v naših glasovih o njem popolnoma prevladal politični vidik. Pripomba Božidarja Borka, ki je v *Ljubljanskem Zvonu* primerjal Čapkove in Mannove poglede na bodočo politično ureditev Evrope,⁹² je bila sicer še brez zveze s tem dogodkom; prav tako tudi poznejša pripomba Bratka Krefta o razširjenosti njegovih del⁹³ in poročilo Branka Šalamuna, ki je omenil njegovo udeležbo na pariškem kongresu.⁹⁴ Pač pa je pod neposrednim vtisom izobčenja objavil Borut Žerjav v *LZ* prevod tiralice za Georgom Büchnerjem ob

⁸⁶ Josip Vidmar: Maksim Gorki. *Sodobnost* 1936, št. 7–8, str. 308. Spomini na Tolstoja so po Mannovem mnenju eno najboljših del Gorkega. Skoraj vsa Mannova razmišljanja o Tolstojem se opirajo nanj, zlasti esej Goethe und Tolstoj, v katerem je Mann tudi citiral daljše odlomke po Gorkem.

⁸⁷ *Svobodni in nesvobodni duh*. *Misel* in delo II, 1935/36, št. 7–8, platnice. Citat je povzet po *Prager Presse* (26. 5. 1936).

⁸⁸ -u (= Vladimir Premru): *Nove knjige*. *Modra ptica* 1935/36, št. 4, str. 128 (o knjigi: Will Schaber: *Thomas Mann*. Zürich: Opprecht 1935).

⁸⁹ -u: *Mir — demokracija in zveza narodov*. *Modra ptica* 1935/36, št. 6, str. 199.

⁹⁰ Josip Vidmar: *Ivana Turgenjeva Pomladne vode*. *Modra ptica* 1935/36, št. 9, str. 287.

⁹¹ Griša Koritnik: *Tisk in knjiga na Japonskem*. *Modra ptica* 1935/36, št. 5, str. 165.

⁹² B. Borko: *Literarni profil Karla Čapka*. *LZ* 1937, str. 146.

⁹³ Bratko Kreft: *Problemi sodobnega gledališča*. *LZ* 1937, str. 374.

⁹⁴ Branko Šalamun: *Z letošnjega pariškega kongresa*. *LZ* 1937, str. 563.

stoletnici njegove smrti;⁹⁵ ta dokument je po njegovem mnenju postal aktualen spričo barbarizacije, ki jo je doživljal del Evrope in ki jo je obsodil Thomas Mann v svoji korespondenci s filozofsko fakulteto v Bonnu, potem ko mu je ta odvzela častni doktorat.

V Sodobnosti je napisal Albert Kos poročilo o tem, da je bil Mann izobčen iz nemškega državljanstva in je dobil češko, ter hkrati povzel glavne misli njegove korespondence s filozofsko fakulteto v Bonnu.⁹⁶ Največ pa je o teh dogodkih poročala Modra ptica, ki jih je sproti zasledovala. Vladimir Premru je že v januarski številki objavil notico o odvzemu državljanstva, v kateri je citiral tudi uradno utemeljitev tega ukrepa. V isti številki revije je pisal o odmevu izгона nemških pisateljev na Švedskem in o nemškem pritisku na švedske založbe, ki so izdajale njihova dela. Temu se je pridružilo poročilo o ustanovitvi nemške emigrantske akademije znanosti in umetnosti, kjer je bil Thomas Mann izvoljen za predsednika.⁹⁷ V naslednji številki je Premru poročal, da je Mann že kot češki državljan predaval v Pragi ter pozneje v Budimpešti in na Dunaju, kjer je tudi bral odlomke iz romana Joseph in Aegypten in še neobjavljene odlomke iz novega dela Lotte in Weimar.⁹⁸ Obenem je povzel Mannove uvodne besede, ki so se nanašale na spremembo državljanstva: dejstvo, da je to spremembo prebolel, je Mannu znamenje pravega nemštva, ki je vedno bolj cenilo kulturo kakor politiko.

Končno je Premru v marčni številki Modre ptice poročal o odvzemu častnega doktorata in objavil daljši citat iz Mannove korespondence z Bonnom.⁹⁹ Iz več strani dolgega spisa, v katerem je Mann prvič po odhodu v emigracijo načelno napadel nacistični režim, je izbral manj značilen odlomek, ki govori o podelitvi častnega doktorata harvardske univerze in navaja utemeljitev te promocije, s katero mu harvardska univerza priznava zasluge za ohranitev nemške kulture; končal pa je s citatom, v katerem se Mann zavzema za mir in svari nemški narod pred posledicami bodoče vojne.

⁹⁵ B. Ž. (= Borut Žerjav): Pred sto leti. LZ 1957, št. 3—4, str. 187.

⁹⁶ A. K. (= Albert Kos): Thomas Mann — izobčen. Sodobnost 1957, št. 3, str. 143—144.

⁹⁷ -u: Nemške metode. — Tudi Thomas Mann je izgubil nemško državljanstvo. — Nemška akademija znanosti in umetnosti v New Yorku. Modra ptica 1956/57, št. 2, str. 63—64.

⁹⁸ -u: Thomas Mann predaval prvič kot češki državljan. Modra ptica 1956/57, št. 3, str. 96.

V jeseni istega leta je Milena Mohoričeva v Modri ptici poročala o ustanovitvi nove nemške emigrantske revije *Mass und Wert*, ki sta jo v Zürichu pričela izdajati Thomas Mann in Konrad Falke.¹⁰⁰ Navedla je imena urednikov in sodelavcev ter vsebino prve številke, v kateri je med drugim Thomas Mann pričel objavljati novi roman *Lotte in Weimar*. Najdlje se je zadržala ob uvodniku, v katerem je bil razložen program revije, in poskušala izčrpno povzeti njegovo vsebino. Sodelavci revije se po njenem mnenju priznavajo k umetnosti; ta pa jim pomeni do viška razvito človečnost in je prav v tem času odločilnega pomena, ker se ukvarja s problematiko človekovega mesta med svetovoma duha in narave in ker hkrati z ustvarjanjem novega ohranja zvezo s starim. Poskušajo ohraniti idejo nadosebnega, nadstrankarskega in nadnarodnega merila in vrednote, na katerih je doslej temeljilo človeško dostojanstvo. Zavzemajo se za idejo resnice in pravice in jo poskušajo obraniti nasproti nacionalističnemu relativizmu. Zavzemajo se tudi za ohranitev krščanstva, ki jim pomeni osnovo zahodne kulture in nujen korektiv vesti v sodobnem svetu. Distancirajo se od marksizma, ker nočejo priznati razrednega izvora in pripadnosti duhovnih stvaritev in sploh kulture. Vendar pa se imenujejo socialiste, zato ker priznavajo nujnost delovanja v politično-družbeni sferi. S tem izrazom potemtakem označujejo svojo odločitev, da se ne bodo umaknili pred vprašanji družbenega življenja, temveč da mu bodo s svojim delovanjem poskušali dati pravi človeški smisel.

Milena Mohoričeva je v svojem povzetku skušala slediti originalu tako zvesto, kolikor ji je to dopuščal omejeni prostor; seveda je pri tem nujno morala nepopolno prikazati in poenostaviti stališča, razložena v članku. Preskočila je dve pomembnejši mesti: razmišljanje o posredniški vlogi umetnosti med svetovoma duha in narave ter polemiko proti splošno razširjenim nemškimi nazorom o razmerju, ali bolje rečeno, proti nasprotju med politiko in kulturo. Vendar program revije *Mass und Wert* ni obsegal samo splošnih ideoloških in umetniških načel, ampak je poskušal tudi opredeliti odnos revije do konkretnih družbenih razmer in do vladajoče ideologije v Nemčiji. Prav to zvezo s konkretno zgodovinsko situacijo pa je poročevalka v svojem povzetku nekoliko zane-

⁹⁹ -u: Filozofska fakulteta v Bonnu in Thomas Mann. *Modra ptica* 1936/37, št. 4, str. 128.

¹⁰⁰ M. M. (= Milena Mohoričeva): *Nova nemška revija*. (*Mass und Wert*. *Zweimonatsschrift für freie deutsche Kultur*. Herausgegeben von Thomas Mann und Konrad Falke. Verlag Opprecht Zürich.) *Modra ptica* 1936/37, str. 366–368.

marila in jo s tem potisnila v ozadje. Tudi specifično umetniška problematika programa je ni preveč zanimala. Poudarila je torej predvsem njegove splošne ideološke postavke: zavračanje nacionalizma, zavze-manje za krščanstvo, socialistično orientacijo in distanciranje od marksizma ter težnjo k vzpostavljanju nekakih metafizičnih principov, absolutnih človeških vrednot, ki naj bi bile osnova humanistične usmerjenosti revije. S svojimi uvodnimi besedami je postavila ta program v okvir splošno evropskega ali celo svetovnega procesa, ki ga je označila kot »boj civilizacije proti barbarstvu«. Na ta način je bil program bolj splošno formuliran in zato tudi bolj sprejemljiv za našo javnost. S tega vidika je namreč zanimal in prizadeval poročevalko, tako da se je tudi sama priznavala k njemu ali vsaj simpatizirala z njim.

V eni zadnjih številčk tega letnika *Modre ptice* je objavil Vladimir Premru obširen članek o Carlu von Ossietzke;¹⁰¹ v njem je povzel vsebino knjige o tem nemškem javnem delavcu, demokratu in pacifistu, v kateri so bili zbrani razni dokumenti o njegovem življenju in delovanju. Med temi dokumenti je bilo objavljeno tudi pismo Thomasa Manna odboru za Nobelovo nagrado za mir, v katerem je Mann že leta 1935 predlagal, naj podelijo to nagrado Ossietzkeju. Premru je v svojem poročilu navedel sklepni odlomek tega pisma: avtor v njem poudarja reprezentativni pomen usode Ossietzkega za ureditev sveta, v katerem totalitarni sistemi zatirajo svobodo posameznika. S tem Premrujevim citatom je z zamudo prispel v našo javnost odmev ene prvih Mannovih javnih akcij proti totalitarnemu režimu v Nemčiji po njegovem odhodu v emigracijo. Citat dokazuje, da je Premru priznaval pravilnost Mannovega stališča v tej zadevi in se identificiral z njim.

Odmevi Mannovega javnega delovanja po odvzemu državljanstva se niso polegli niti v naslednjem letu (1938). Tako je Janez Gradišnik v Dejanju poročal o njegovi knjigi *Ein Briefwechsel*.¹⁰² Omenil je njegove izjave proti uradni Nemčiji, ki jim je sledil odvzem državljanstva; končno je povzel glavne misli njegovega odgovora. filozofski fakulteti v Bonnu, v katerem je Mann opisal svoj razvoj in svoje sedanje stališče, analiziral štiriletno delo Hitlerjevega režima ter ugotovil njegove škod-

¹⁰¹ -u: Kurt Singer in Felix Burger: *Carl von Ossietzky*. *Modra ptica* 1936/37, št. 10—11, str. 371. Premru citira na tem mestu odlomek iz Mannovega pisma *An das Nobel-Friedenspreis Comité*, Oslo. Pismo je bilo napisano že l. 1935, v nemščini pa prvič objavljeno v omenjeni knjigi. (Felix Burger, Kurt Singer: *Carl von Ossietzky*. Zürich: Europa-Verlag 1937.)

¹⁰² Janez Gradišnik: *Thomas Mann, Ein Briefwechsel*. Opprecht-Verlag, Zürich. Dejanje I, 1938, št. 3, str. 111—112.

ljive posledice in njegovo težnjo k vojni. Ta odmev Mannove polemike proti nacizmu, ki je došel k nam skoraj leto dni po objavi, je precej bolj izčrpen kot Premrujeva notica v Modri ptici. Ni nastal iz neposredne želje poročati o Mannovem stališču, ampak ga je spodbudila težnja po spoznavanju razmer v Nemčiji. Vsekakor je jasno razvidno, da se poročevalec strinja s kritiko nacističnega režima v obravnavanem delu.

Dejanje je v jeseni istega leta zabeležilo prvo obletnico izhajanja revije *Mass und Wert*.¹⁰³ Poročevalec je omenil, da jo vodi Thomas Mann, in ocenil publikacijo kot najboljšo nemško neodvisno revijo. Ta notica ni nič nenavadnega, ker je Dejanje sploh precej redno spremljalo inozemske revije.

V Modri ptici je bilo ime Thomasa Manna omenjeno v tem letu samo enkrat — v neki Premrujevi recenziji.¹⁰⁴

Najpomembnejši odmev Thomasa Manna v tem letu pa ni imel ničesar opraviti z njegovim političnim delovanjem. To je namreč Vidmarjev esej O 'velikem tekstu', objavljen v *Sodobnosti*, v katerem je avtor primerjal Mannov roman *Der Zauberberg* in roman Sinclaira Lewisa Arrowsmith.¹⁰⁵ Sorodnost med tema dvema deloma je po avtorjevem mnenju v zamisli: obe prikazujeta razvoj junaka v osebnost. Pri obdelavi in popisu razvojnih poti junakov pa gresta pisatelja tako daleč narazen, da sta si deli po svojem duhu popolnoma različni. Arrowsmith je tipično ameriški roman, *Der Zauberberg* pa tipično evropski. Razlika pa je tudi v obsegu teh dveh pojmov: pojem Evropa je veliko abstraktnejši kot pojem katerekoli narodnosti; vsaka narodnost, tudi ameriška, je konkretnejša realnost kot abstraktna evropska skupnost. Ta razlika je očitna v obravnavanih delih. Odločilni sili, ki delujeta na preoblikovanje Mannovega junaka Castorpa, sta razen velikih prvobitnih pojavov življenja, kot so bolezen, smrt, ljubezen, zlasti dve evropski politično-kulturni ideologiji: literarni humanizem in krščanski avtoritativizem, spremlja pa ju razmišljanje o problemih sodobne znanosti. Vse to so splošno evropski pojavi. V Arrowsmithu pa pride do izraza konkretno in realno ameriško življenje, življenje nastajajoče ameriške narodnosti. Ta primerjava je pri Vidmarju povezana s problemom slovenskega velikega teksta, kakršnega je slutil Ivan Cankar in ki naj bi

¹⁰³ Iz revij. Dejanje I, 1938, št. 10, str. 308–309 — platnice.

¹⁰⁴ -u: Knjiga, ki označuje današnja stremjenja. *Modra ptica* 1937/38, št. 1, str. 32 (o delu E. Hellerja: *Flucht aus dem 20. Jahrhundert*).

¹⁰⁵ Josip Vidmar: O 'velikem tekstu'. *Sodobnost* 1938, št. 1–2, str. 61–63.

ga ustvarila naša književnost. Kljub spoštovanju do Manna ugotavlja Vidmar, da bi moral biti slovenski veliki tekst bližji Lewisovemu delu: prikazati bi moral pot osebnosti skozi konkretne slovenske razmere, skozi zmedo slovenskega družbenega in duhovnega življenja.

Vidmarjev odnos do Thomasa Manna, kot se kaže v pričujočem eseju, je drugačen kot pri drugih naših poročevalcih v tem času. Ne zanima ga Mann kot politična osebnost, ampak kot ustvarjalec. Mannovo literarno delo je že davno postalo njegova duševna last; zdaj razglablja o njegovih značilnostih in ga primerja z drugimi deli, vendar to primerjanje ni samo sebi namen, ampak ga uporablja kot merilo in zgled za slovensko literaturo.

V letu 1939 je Modra ptica že v januarski številki objavila poročilo o potovanju Thomasa Manna v Ameriko.^{105a} Mann je namreč v februarju 1938 odpotoval na večmesečno predavateljsko turnejo po ZDA, kjer je nastopal z govorom Vom kommenden Sieg der Demokratie. Ob tej priložnosti je univerza Yale odprla posebno zbirko njegovih del in literature o njem. Mann se je pred pričetkom turnee udeležil otvoritve in pri tem govoril o karakterističnih lastnostih umetnosti in umetnika ter o njunem razmerju do družbe; ta govor, ki je pravzaprav njegova umetniška izpoved, je izšel jeseni istega leta v reviji Mass und Wert, kjer ga je nedvomno spoznal Premru. V januarski številki Modre ptice je torej poročal o ustanovitvi zbirke Thomasa Manna na univerzi Yale in o njegovem govoru. Iz tega je citiral nekaj uvodnih stavkov in zaključne misli, s katerimi se je Mann zadržal ob odnosu med umetniškim in političnim delovanjem umetnika. Pri tem je poudaril enotnost in totalnost humanitete: vprašanje o človeku je enotno, ni ga mogoče razdeliti na posamezne sfere ali izločiti iz njega duha in umetnost. Tudi umetnik se mora angažirati ob glavnem problemu današnjega časa — problemu vojne in miru; kajti vojna je sovražna vsemu ustvarjalnemu in umetnik se ji mora upreti iz globine svojega produktivnega nagona.

Za Premrujev odnos do Thomasa Manna je značilno, da je citiral samo sklepni odstavek njegovega govora. Iz tega je razvidno, da ga ni zanimala Mannova umetniška problematika, ampak samo njegova načelna svetovnonazorska in politična opredelitev. Ta pa je bila izrečena skoraj kot moralni imperativ in je v taki obliki mogla biti učinkovita

^{105a} -u: Thomas Mann v Ameriki. Modra ptica 1938/39, št. 2, str. 67—68. — Mannov govor, o katerem poroča Premru, je bil objavljen pod naslovom Rede bei der Eröffnung der Thomas-Mann-Library an der Yale University. (Mass und Wert, 2. letnik, št. 2, november/december 1938.) V zbirki Altes und Neues ima naslov Zur Gründung einer Dokumentensammlung in Yale University.

tudi v slovenski javnosti. Zato Premrujevo poročilo ni bilo samo nepri-
zadeta informacija o Mannovem prepričanju, ampak je hkrati izražalo
tudi njegovo pozitivno stališče do tega prepričanja.

Podobno stališče je izraženo tudi v notici, s katero je Milena Mohoričeva opozorila bralce *Modre ptice* na Mannovo knjigo *Achtung, Europa*.¹⁰⁶ S skopimi, vendar prizadetimi besedami je označila poglav-
vitne točke Mannove politične in svetovnonazorske orientacije: huma-
nistično usmerjenost, vero v bodočo zmago demokracije in prepričanje,
da je demokracija potrebna socialne obnove, ki je pogoj in poroštvo za
njeno zmago in za nastanek bodočega občestva ljudstev. Po vseh formu-
lacijah njenega poročila je jasno razvidno, da se poročevalka strinja
s temi njegovimi stališči in da s tem, ko poroča o njih, skuša delovati
za njihovo razširjenje.

V čisto drugačni zvezi pa je nastal članek Milene Mohoričeve, za ka-
tereja je dala povod sto petdeseta obletnica Schopenhauerjevega rojstva
in ki se opira na Mannov esej o Schopenhauerju.¹⁰⁷ Članek ni niti sa-
mostojno delo niti pravo poročilo o Mannovem eseju, marveč izvleček
iz njega; sestavljen je iz stavkov, ki jih je avtorica skoraj povsod do-
besedno prevedla, iztrgala iz konteksta ter postavila drugega k drugemu.
Pri takem postopku seveda ni mogla ohraniti jasnega zaporedja misli,
ki so zato ostale fragmentarne in pogosto zmedene, kar precej otežkoča
razumevanje. Jedro tega članka je izvleček iz Mannovega prikaza
Schopenhauerjevega glavnega dela *Die Welt als Wille und Vorstellung*.
Drugih Mannovih razmišljanj, ki zadevajo Schopenhauerjeve nazore
o smrti, o erotiki, o glasbi, o religiji, o politiki, se sploh ne dotika ali
pa jih samo bežno omenja. Prav tako preskoči odlomke, ki govorijo
o njegovi sorodnosti z idejnim svetom nemške klasike in romantike ter
o njegovih stičnih točkah s sodobnostjo, o njegovem vplivu na Wagnerja
in Nietzscheja ter o njegovi anticipaciji moderne psihologije in psiho-
analize. Zopet pa se zateka k obširnemu citatom, ko podaja Mannovo
razmišljanje o možni vlogi Schopenhauerjeve filozofije v boju proti
iracionalizmu in antiintelektualizmu dvajsetega stoletja.

¹⁰⁶ M. M. (= Milena Mohoričeva): *Pozor, Evropa!* (Thomas Mann: *Achtung Europa! Aufsätze zur Zeit*. Stockholm: Bermann-Fischer Verlag.) *Modra ptica* 1938/39, št. 9, str. 300. — V tej knjigi, ki je izšla l. 1938, so bili zbrani naj-
važnejši Mannovi politični spisi iz tridesetih let.

¹⁰⁷ Milena Mohoričeva: *Thomas Mann: Schopenhauer*. *Modra ptica* 1938/39, št. 10, str. 321—327. — Članek je povzet po knjigi: T. M.: *Schopenhauer*. Stockholm: Bermann-Fischer 1938 (Schriftenreihe »Ausblicke«).

Članek je priložnostno delo, napisano ob Schopenhauerjevi obletnici. Zato velja zanimanje avtorice temu filozofu in je Thomas Mann zanj samo primeren medij, s pomočjo katerega skuša prikazati predmet svojega zanimanja. Spričo tega je razumljivo, da je niso zanimali odlomki, ki govorijo o Mannovem odnosu do Schopenhauerja, o Schopenhauerjevi estetiki in umetnostnih nazorih, ki so bili zelo pomembni za Mannov razvoj. Seveda pa že samo dejstvo, da si je avtorica izbrala za pomoč prav Manna, priča o tem, da je bil zanj veljavna avtoriteta.

V istem letniku *Modre ptice* je bil Thomas Mann še nekajkrat mimogrede omenjen. Bogomir Magajna je ugotovil, da je v njegovih novelah večkrat prikazan eden psihopatskih tipov.¹⁰⁸ Pomembnejša je pripomba Vl. Bartola, ki je v članku o Sigmundu Freudu omenil dejstvo, da je Mann govoril priznavajoče o njem.¹⁰⁹ Ta pripomba je verjetno edini slovenski odmev njegovega zanimanja za psihoanalizo, ki je igralo pomembno vlogo zlasti v njegovih poznejših delih.

V zadnjem predvojnem letu so postali odmevi Thomasa Manna pri nas spet bolj redki. Josip Vidmar je v *Sodobnosti* citiral neko njegovo trditvev o Tolstoj.¹¹⁰ V *Dejanju* je poročal L. U. (Lojze Ude?) o knjigi Bogdana Radice *Agonija Evrope*, ki je izšla na Hrvaškem in je avtor v njej zbral svoje pogovore z vidnimi evropskimi intelektualci, med katerimi je bil tudi Thomas Mann kot edini Nемец.¹¹¹ Izid te knjige je zabeležil tudi Tone Potokar, ki je v *Modri ptici* redno poročal o hrvaški in srbski literaturi.¹¹² Končno se je v zadnji številki istega letnika *Modre ptice* ob Mannu spet ustavila Milena Mohoričeva, ki je omenila njegov odnos do Goetheja kot primer kontinuitete v kulturnem ustvarjanju, njegov politični razvoj in odhod v emigracijo pa je navedla kot tipičen primer usode intelektualca v sodobnem svetu.¹¹³

S temi drobnimi omembami se je končalo naše poročanje o Thomasu Mannu pred drugo svetovno vojno.

¹⁰⁸ Bogomir Magajna: *Psihopatija*. *Modra ptica* 1958/59, št. 11, str. 350.

¹⁰⁹ Vladimir Bartol: *Ob smrti Sigmunda Freuda*. *Modra ptica* 1958/59, št. 12, str. 374.

¹¹⁰ Josip Vidmar: *Lev Tolstoj*. (Predavanje ob 50-letnici smrti.) *Sodobnost* 1940, št. 12, str. 535.

¹¹¹ L. U. (=Lojze Ude?): *Bogdan Radica: Agonija Evrope*. *Dejanje* 1940, št. 10, str. 404.

¹¹² T. P. (=Tone Potokar): *Bogdan Radica: »Agonija Evrope«*. *Modra ptica* 1959/40, št. 7, str. 219.

¹¹³ Milena Mohoričeva: *Blodnje intelekta*. *Modra ptica* 1959/40, št. 12, str. 375, 376.

V

Če poskušamo strniti in povzeti rezultate pregleda posameznih glasov o Thomasu Mannu, lahko ugotovimo, da so v obravnavanem obdobju prihajali k nam po različnih poteh. Njegova dela, ki so izšla v knjižni obliki, so bila dostopna našim poročevalcem tudi pri nas. Njegovo tekoče delovanje pa so spremljali po inozemskem tisku, bodisi da je šlo pri tem za pomembne dogodke iz njegovega življenja, za njegovo publicistiko, eseje in pripovedna dela ali pa za odmeve, ki jih je vse to zbuvalo v nemški in evropski javnosti. Najpomembnejši vir poročil o Thomasu Mannu je bil nemški periodični tisk; posebej je treba omeniti revijo *Die Neue Rundschau*, v kateri je Mann redno objavljaval odlomke svojih novih pripovednih del, pa tudi esejistične prispevke. Naši javnosti je bil morda še bližji dunajski tisk, zlasti *Neue Freie Presse*, ki je redno poročala o Mannu in objavljala tudi njegove prispevke. Razen tega je treba omeniti list nemškega kulturnega kroga na Češkem, *Prager Presse*, v katerem je Mann redno sodeloval. Po letu 1935 pa je postal glavni vir informacij o njem nemški emigrantski tisk v raznih evropskih deželah. K nam je segel tudi njegov odmev v evropski javnosti. Nekateri naši glasovi o njem so bili povzeti po francoskem tisku (zlasti po *Les Nouvelles Littéraires*) in so dajali vpogled v njegov sprejem v Franciji. Odmevi Thomasa Manna v drugih evropskih deželah so zbudili pri nas večinoma le bežne omembe. Prav tako je — razen omemb — le en članek v slovenskem tisku pričal o njegovem odmevu na srbskem in hrvaškem kulturnem področju, ki je bil brez dvoma močnejši kot pri nas.

V obdobju, o katerem razpravljamo, je bil Thomas Mann še sredi življenja, razvijal je vsestransko pisateljsko in publicistično dejavnost in njegov opus je rasel in se spreminjal tako rekoč iz dneva v dan. Razumljivo je, da je to vplivalo tudi na potek našega poročanja o njem in da so naši publicisti v zvezi s tem posvečali pozornost različnim vidikom njegove dejavnosti, zlasti tistim, ki so bili najbolj aktualni v času poročanja.

Mannova *epska dela* so v naši javnosti zbudila presenetljivo majhno pozornost. V obravnavanem obdobju sta bila v slovenskem tisku objavljena samo dva prevoda iz njegovega pripovedniškega opusa: prevod novele *Čudežni otrok* v *Večernem listu* l. 1919 je nastal slučajno in ni bil plod sistematičnega zanimanja za Manna, študija *Gladujoči* v *Modri ptici* 1929/30 pa je bila prevedena pod neposrednim vtisom podelitve Nobelove nagrade. Razen tega ni v tem času izšel noben prevod v knjižni

obliki. Tudi poročanje o njegovih pripovednih delih se je začelo razmeroma pozno — šele l. 1927 s Šolarjevim člankom v *Domu in svetu*. V posameznih pripombah, ki so v tem času zadevale Manna kot pripovednika, je bil označen kot pomemben nemški ali celo kot velik evropski pisatelj, vsekakor pa kot znan avtor, ki ga ni treba posebej predstavljati. Bolj konkretno sta ga skušala prikazati Škerl, ki ga je označil kot tip bodočega pisatelja, v katerega delih se spajajo umetniški in esejistični elementi, ter Albrecht, ki ga je navedel kot predstavnika sodobnega evropskega psihološkega realizma. Obširneje pa je spregovoril o njem samo Šolar. Poročanje o Mannovih epskih delih je pospešila šele podelitev Nobelove nagrade. V teh poročilih so bila razen prej omenjenih romanov *Buddenbrooks* in *Der Zauberberg* navedena vsa važnejša dela. Med novelami so bile najpogosteje omenjene *Tonio Kröger*, *Schwere Stunde* in *Der Tod in Venedig*; analize je bil deležen le njegov prvi roman in nekoliko manj *Der Zauberberg*, vendar je bila ta analiza precej površna. Sodbe o umetniški kvaliteti njegovih del so se precej razlikovale, vendar se je večji del poročevalcev strinjal s splošno razširjenim mnenjem (ki je bilo izraženo tudi ob podelitvi Nobelove nagrade), da je roman *Buddenbrooks* njegovo najboljšo delo. V tem času so se pojavili tudi glasovi, ki so ga odklanjali. Tem je kljub individualnim razlikam skupno osnovno prepričanje, da v Mannovih pripovednih spisih prevladuje intelektualni element, kar jim jemlje umetniško vrednost. Ta ugotovitev o njegovem intelektualizmu se posredno ali naravnost pojavlja tudi v nekaterih glasovih, ki izražajo pozitivno sodbo o njem. Vsekakor pa dejstvo, da so se v teh letih pojavila obširnejša poročila in različne, tudi nasprotujoče si sodbe o Mannovem epskem delu, priča o tem, da se je s podelitvijo Nobelove nagrade povečalo zanimanje našega občinstva zanj in da se je poglobil njegov stik s tem delom.

Pozneje so se odmevi Mannovega pripovedništva nekoliko polegli in v poročilih o njem je prevladal drug element. Kljub temu so naši poročevalci tudi poslej naznanjali vsako njegovo novo knjigo in pisali o njegovem odmevu v inozemstvu. Sicer pa se je v glasovih o njem ponavljalo nekaj tém, ki so se prvič pojavile že pred podelitvijo Nobelove nagrade: Manna so večkrat primerjali z Galsworthyjem, z Zolajem, s Heinrichom Mannom, medtem ko je bil le redko omenjen skupaj s predstavniki modernega evropskega romana Joyceom, Proustom, Döblinom itd. Naši poročevalci so tudi radi navajali tuje sodbe o njem. Poročila v drugi polovici tridesetih let razen nekaterih podrobnosti niso več prispevala bistvenih novosti k poznavanju Mannove epike. Le Josip

Vidmar je prikazal njegov roman *Der Zauberberg* z zanimivega in doslej še neobdelanega vidika. Pač pa so v teh letih poročevalci zabeležili še izid romanov iz cikla o Jožefu in romana *Lotte in Weimar*.

Dosti bolj je bila pri nas poznana Mannova *esejistika*. Sploh se je redno poročanje o Mannu začelo s tem, ko je v sredi dvajsetih let Josip Vidmar citiral posamezne njegove estetske misli, zlasti iz dela *Betrachtungen eines Unpolitischen*. Seveda mu je pri tem šlo za vsebino teh misli in za lastni odnos do njih, ne pa za poročanje; obširneje je poročal o Mannu šele l. 1929 v *Modri ptici*. O enem najpomembnejših esejev iz povojnega obdobja *Goethe und Tolstoi* je pisal l. 1928 France Koblar; vendar je to izviralo iz zanimanja za Tolstoja, ne za Manna. Vsa poročila ob Nobelovi nagradi so ugotavljala pomembnost Mannove esejistike in navajala njegove povojne esejistične knjige. Spričo tega je razumljivo, da je v naslednjem letu zbudila pozornost njegova avtobiografija. Še večji odmev, ki se je izražal v številnih omembah in tudi v prevajanju nekaterih odlomkov, je sprožila zbirka esejev *Die Forderung des Tages* (1930). Tudi v naslednjih letih se je naša javnost dosti ustavljala ob Mannovi esejistiki. Thomas Mann je postal za poročevalce avtoriteta (zlasti v umetnostnih vprašanjih), ki je ni treba še posebej predstavljati, ampak se je mogoče nanjo opreti in prevzemati njene sodbe. Zato je bilo mnogo omemb in citatov »posrednih«, tako da zanimanje poročevalca ni bilo usmerjeno v samega Thomasa Manna, marveč v osebnost ali pojav, o katerem je razpravljal; večinoma izražajo tak odnos tudi prevodi njegovih esejev, ki so bili objavljeni v prvi polovici tridesetih let (na primer njegova spisa o Hamsunu in o Galsworthyju ter esej o zakonu v *Modri ptici*). Tudi nova esejistična knjiga *Leiden und Größe der Meister* (1935) je zbudila vrsto podobnih drobnih odmevov. Od časa do časa pa je naša javnost prišla tudi v tesnejši stik z Mannovo esejistiko, zlasti kadar je ta obravnavala svetovnonazorska vprašanja, ki so bila aktualna tudi na Slovenskem; vendar je spise te vrste le težko ločiti od politične publicistike. Med esejističnimi deli Thomasa Manna brez političnega prizvoka velja omeniti še esej o Schopenhauerju; ta je bil zadnje delo te vrste, ki ga je spoznala slovenska javnost pred vojno.

Pozornost naše javnosti je zbuja tudi *politični vidik* Mannovega delovanja. Že pripomba Ivana Preglja v *Času*, kjer je bilo prvič omenjeno njegovo ime v slovenskih povojnih revijah, se je nanašala na njegovo politično stališče; vendar ji niso sledile druge podobne omembe. Pravzaprav je presenetljivo, da so Mannovi vojni spisi zbudili tako majhen odmev, medtem ko so se v Nemčiji in Avstriji, po vojni pa tudi

drugod po Evropi razvnele okoli njih obširne razprave. Toda problem, ki ga je Mann obravnaval v *Betrachtungen eines Unpolitischen*, je bil za Nemčijo, pa tudi za zahodno Evropo bistvenega pomena, saj je šlo za demokratizacijo Nemčije in za njeno vključitev v zahodni svet. Za nas pa je bilo to vprašanje ob tem času oddaljeno in čisto akademsko in ni prizadevalo naših življenjskih interesov; kajti takrat je vse duhovne sile slovenske javnosti zahteval zase proces osamosvajanja in nastanka nove države, ki je bil za nas usodnega pomena. Spričo takratnih razmer na Slovenskem je razumljivo, da *Betrachtungen eines Unpolitischen* v prvih povojnih letih niso mogla zbuditi večjega odmeva. Zbudila so ga lahko šele pozneje, ko so se razmere spet ustalile, in sicer ne več po svoji politični, marveč po umetnostno-teoretični plati. Tako je vprašanje o Mannovi politični usmeritvi ostalo v dvajsetih letih skoraj nedotaknjeno, razen ob Mannovem pariškem potovanju, ki ga je naš tisk bežno omenil. Šele po podelitvi Nobelove nagrade so se poročevalci pričeli zanimati tudi za Mannovo politično prepričanje in javno delovanje. Njegova politična dejavnost je postala pri nas aktualna šele leta 1950, ko je prispel prvi odmev njegove dotlej največje publicistične akcije proti nacizmu. O čedalje bolj intenzivnem stiku naše javnosti z Mannovo mislijo priča tudi dejstvo, da so bila objavljena njegova razmišljanja o vlogi sodobnega evropskega pisatelja in da se je sprožila polemika ob problemu njegovega svetovnega nazora. V naslednjih letih je to intenzivno zanimanje nekoliko popustilo. Mannov odhod v emigracijo je spet zbudil nekaj omemb; vendar so se poročila, ki so obravnavala politične spremembe v Nemčiji, le bežno ustavljala ob njem. Tudi v naslednjih letih je naš tisk spremljal njegovo javno delovanje v emigraciji, ne da bi mu posvečal posebno pozornost. Zanimanje za Mannovo publicistiko, v kateri se je izražal njegov svetovni nazor in politično prepričanje, je prišlo do viška v letih 1937 in 1938; v tem času je naša javnost prizadeto zasledovala njegovo usodo po izobčenju iz nemškega državljanstva in njegovo polemiko proti nacističnemu režimu. Med spisi iz tega obdobja je zbudila največji odmev korespondenca s filozofsko fakulteto v Bonnu; o drugih je najbolj podrobno in z največjo simpatijo pisala Modra ptica, ki je redno spremljala Mannovo dejavnost. Ta pa v tem času za slovensko javnost ni bila več samo individualno zanimiva, ampak je spričo svojega osrednjega problema, problema odnosa do fašizma, dobila nadosebni pomen in postala aktualna tudi na Slovenskem. Usoda Thomasa Manna je torej tudi v slovenski javnosti postala reprezentativna za položaj evropske inteligence, ki se je v tem času povsod nujno morala opredeliti.

Razvrščanje glasov o Thomasu Mannu po posameznih vidikih njegovega delovanja lahko sicer marsikaj pove o njegovem odmevu v slovenski javnosti, a mu vendar popolnoma ne ustreza. Ta odmev je namreč enoten proces, ki ga ni mogoče shematično razdeliti, ampak lahko le ugotovimo, v katerih njegovih fazah prevladuje ta ali oni vidik. Če si torej poskušamo orisati celoten potek tega procesa v obravnavanem razdobju, se izkaže, da je bil vsaj v nekaterih glavnih potezah tak kot drugje v Evropi. Bil pa je po obsegu manjši in začel se je precej pozneje. Tako so se glasovi o Thomasu Mannu pričeli pri nas redno pojavljati šele sredi dvajsetih let, ko je bil že splošno znan evropski avtor. Sprva je bila za nas njegova esejistika zanimiva bolj kot njegova pripovedna dela, ki so zbudila manj omemb. Šele podelitev Nobelove nagrade je bila tisti sunek, ki je odločilno pospešil poročanje o njem in ga za nekaj časa spravil v ospredje. Ob tej priložnosti so se pojavili v našem tisku prvi pregledi njegovega življenja in dela, ki so jih spremljali prvi poskusi vrednotenja. V njih je bilo (pod vtisom Nobelove nagrade) v ospredju pozornosti Mannovo pripovedništvo, vendar so vsi ti glasovi upoštevali tudi njegovo esejistiko in publicistiko. Tako se je Thomas Mann pojavil v naši zavesti ne le kot pomemben pisatelj, marveč kot vsestranska ustvarjalna osebnost, ki razpravlja o vseh problemih časa, in kot avtoriteta, na katero se je mogoče zanesti in povzemati njene sodbe. Ta podoba je nekako prisotna tudi v sodbah o umetniški vrednosti njegovega dela. Po prepričanju večjega dela naših kritikov ni bil Thomas Mann čisti umetnik, temveč literat (če lahko uporabimo ta izraz iz tedanje slovenske publicistike). To dejstvo so seveda različno vrednotili. Nekateri so si izbrali za kriterij »čisto« umetnost in odrekli njegovemu delu estetsko vrednost; drugi so v tej njegovi lastnosti videli posebno odliko in zatrjevali, da se v njej kaže smer bodočega razvoja literature. Spet druga skupina kritikov je vrednotila ves njegov opus po njegovem nazoru, kakor se je izražal v esejistiki in v »literarni« komponenti umetniških del.

Vrsta znamenj priča o tem, da je stik naše javnosti z Mannovim delom postajal v teh letih globlji in bolj intenziven, zlasti kadar je obravnavalo vprašanja, ki so bila tako ali drugače prisotna tudi pri nas. Tako je bilo ob njegovi analizi duhovnega položaja sodobnega evropskega pisatelja, ki je očitno zadevala tudi položaj slovenske inteligence, tako je bilo tudi ob vprašanju njegovega svetovnega nazora oziroma njegovega odnosa do meščanstva, ob katerem so naši poročevalci, ki so pripadali različnim ideološkim skupinam, zavzeli nasprotna stališča. Ta intenzivni stik je v naslednjih letih nekoliko popustil. Thomas Mann

je bil sicer prisoten v zavesti naše javnosti, vendar ni bil toliko v ospredju, da bi bilo treba posebej razpravljati o njem. Z naraščanjem njegove politične dejavnosti pa je tudi naše poročanje o njem vedno bolj dobivalo politično noto, ki je v letih 1937 in 1938 popolnoma prevladala v glasovih o njem. Njegova usoda je v tem času dobila širši, eksemplaričen pomen: postal je eden najbolj vidnih primerov evropskega intelektualca v boju s fašizmom. Zato je bila prizadeta ob njem tudi naša javnost, v kateri se je politično ozračje čedalje bolj zaostrovalo in v kateri je — kot drugje po Evropi — postalo vprašanje odnosa do fašizma osrednje moralno in politično vprašanje.

To razmišljanje seveda samo v grobih obrisih kaže odmev Thomasa Manna v naši javnosti. Ob njem se poraja cela vrsta vprašanj, ki bi jih bilo treba rešiti, če bi hoteli bolj podrobno opredeliti odnos slovenske javnosti do tega avtorja. Teh vprašanj v okviru pričujoče razprave ni mogoče rešiti, pač pa jih je mogoče zastaviti in nakazati nekatere hipoteze, ki naj bi pomagale usmerjati nadaljnje raziskovanje tega problema.

Prva skupina vprašanj zadeva nekatere nejasne točke v odmevu njegovega epskega dela.

Z raziskavo glasov o Thomasu Mannu bi bilo pravzaprav treba začeti že v času, ko je objavil svoja prva dela, to se pravi, nekako ob začetku stoletja; kajti spričo velikega uspeha teh del v Nemčiji in Avstriji ter spričo tega, da je redno sodeloval v nemškem in avstrijskem tisku, bi ga Slovenci lahko spoznali že takrat. Možnosti za to so bile vsekakor dane. Toda vse kaže, da je bilo v naši javnosti pred prvo svetovno vojno zelo malo glasov o njem. Pravzaprav se je naše poročanje o njegovi epiki začelo šele z letom 1927. Tudi v naslednjih letih je ta vidik njegovega opusa zbujal pri nas presenetljivo majhen odmev: resnično samostojnih poročil je bilo malo, informativni sestavki so bili često povzeti po tujem tisku in so nastajali ob zunanjih povodih, prevodov tako rekoč ni bilo in poskusi kritične ali literarnozgodovinske oznake so ostali v zametku. Vsega tega očitno ni mogoče razlagati z nepoučenostjo, ampak je verjetno le del nekega širšega pojava. Vsekakor je mogoče sklepati, da je naša knjižna publika imela stik z Mannovimi deli. Vendar spričo stalnega, tako rekoč apriornega prevladovanja nemškega kulturnega vpliva v naši javnosti ni bilo treba še posebnega posrednika zanje. Ravno nasprotno: slovenske revije, ki so vsaj še do konca prve svetovne vojne opravljale tudi narodnoobrambno funkcijo, so se izogibale poročanju o nemški literaturi, ampak so rajši usmenjale pozornost svojega občinstva na druga kulturna območja, s katerimi nismo bili tako usodno

povezani; zato so objavljale več člankov in prevodov iz drugih, zlasti slovanskih in romanskih literatur. Na majhno število glasov o Thomasu Mannu pa je verjetno vplivalo še neko drugo dejstvo. Odkar se je uveljavila slovenska moderna, je pri naših pisateljih in literarni publikii prevladalo zanimanje za ev. dekadenco in simbolizem, v 2. desetletju tega stoletja pa se je interes naših revij usmeril tudi k novejšim strujam. Z vsemi temi literarnimi smermi pa je imel Thomas Mann le malo ali nič skupnega, zato njegova pripovedna dela niso mogla biti kaj bolj zanimiva za našo literarno avantgardo. Očitno za našo javnost niso bila toliko umetniško razburljiva, da bi povzročila večje razprave. Spričo tega bi morda lahko govorili o »tihii prisotnosti« *njegovega pripovedništva v širših krogih naše literarne publike. Zato na podlagi zbranega gradiva tudi ni mogoče reči ničesar o morebitnem vplivu njegovih epskih del na naše pisatelje, kajti bežne primerjave, ki so bile sem in tja izrečene v našem tisku, ne nudijo zadostnega oporišča za tak poskus.*

Druga skupina vprašanj zadeva stik naše javnosti z Mannovimi esejii o umetnosti in njihov morebitni vpliv na našo esejistiko in kritiko.

Mannovi esejistični spisi so precej močno odmevali v naši javnosti, ki ga je priznavala kot avtoriteto na področju umetnosti. Zato bi bilo mogoče domnevati, da so vsaj tisti naši publicisti, ki so se pogosteje ustavljali ob njegovem delu, prišli v tesnejši stik z njim. Vendar se je izkazalo, da v večini primerov niso presegli ravni posameznih pripomb in citiranja ter prevzemanja posameznih njegovih sodb. Le pri redkih je tesnejša komunikacija z Mannovim delom tudi našla izraz v tisku. Če posežemo čez mejo obravnavanega razdobja, lahko kot primer takega publicista navedemo Filipa Kalana. Zanj sta Mannova osebnost in njegovo delo dolgo časa pomenila enega osrednjih problemov, s katerim so bila povezana glavna vprašanja o umetnosti. Kalan je prvič pisal o Mannu leta 1952; podrobno pa je prikazal razvoj svojega odnosa do te osebnosti šele ob Mannovi smrti l. 1955.¹¹⁴ Ta dva spisa nam torej odpirata vpogled v notranji razvoj Kalanove podobe Thomasa Manna; ta proces, ki je ves v znamenju razlikovanja med umetnikom in literatom in ki je privedel Kalana od brezpogojnega zavračanja Mannovega literatstva do sprejema (sicer nekoliko rezerviranega) in upoštevanja njegovega dela, je po vsej verjetnosti bistveno sodeloval pri oblikovanju umetnostnega in kritičnega nazora Filipa Kalana. Vendar ta proces ni dobil neposrednega in nedvoumnega izraza v predvojnem slovenskem

¹¹⁴ Filip Kalan: Vztrajati! Naša sodobnost 1955, št. 7–8, str. 577–584.

tisku (po obravnavanem Kalanovem eseju v *Modri ptici* 1951/52), zato ga na tem mestu lahko samo omenimo.

Veliko očitnejši in vsekakor pomembnejši pa je Vidmarjev odnos do Thomasa Manna. Josip Vidmar je bil sploh eden prvih naših publicistov, ki so pisali o njem. V svojih kritikah in esejih v drugi polovici dvajsetih let je večinoma navajal posamezne Mannove estetske misli, zlasti iz *Betrachtungen eines Unpolitischen*, Goethe und Tolstoj, pa tudi iz drugih spisov. Razen tega je l. 1926 v *Jutru* prevedel odlomek iz *Betrachtungen eines Unpolitischen*. Višek njegovega informativnega prizadevanja pomeni esej o Thomasu Mannu v prvem letniku *Modre ptice*; v njem je navedel skoraj vsa njegova dela, prikazal njegovo osrednjo umetniško problematiko, pri čemer se je oprl na njegove avtobiografske eseje in komentarje lastnih del, hkrati pa je izrazil tudi svojo pozitivno sodbo o njem. V poznejših letih ga je omenjal bolj poredko. Podrobneje se je ukvarjal z njim le še v meditaciji o velikem tekstu v *Sodobnosti* l. 1938, kjer je razpravljal o značilnostih romana *Der Zauberberg*. Po vojni je Vidmar še enkrat obširneje pisal o Mannu, ko je poročal o svojem obisku pri njem v Münchenu l. 1928.¹¹⁵ Razne omembe in citati v njegovih spisih pa pričajo o tem, da je Thomas Mann ostal predmet njegovega zanimanja vse do danes.

Vidmar je Mannovim literarnim delom pripisoval veliko umetniško vrednost, vendar ga niso zanimala toliko kot njegova esejistika. Nedvomno je prvi pri nas poudaril pomen te esejistike in posredoval naši javnosti posamezne Mannove estetske misli. Nasploh je verjetno na najbolj adekvaten način predstavil Slovencem Thomasa Manna, če namreč upoštevamo samo posredniško, informativno vrednost njegovega pisanja. Vendar mu ni šlo le za poročanje — to je bilo pri njem bolj postranskega pomena — pač pa predvsem za njegov lastni odnos do Mannove estetske miselnosti. Vidmar je večkrat izrecno poudaril, da visoko ceni Mannove estetske nazore in da se je učil pri njih. Tudi dejstvo, da se je najbolj intenzivno ukvarjal z Mannom prav v letih, ko je izdajal *Kritiko*, to se pravi v času, ki ga je nekoč pozneje imenoval svojo kritično visoko šolo, priča o tem, da so Mannova dela odločilno vplivala na razvoj njegovih estetskih in kritičnih nazorov. Problem tega vpliva pa je izredno zapleten. Da bi ga podrobneje osvetlili, bi bilo treba zasledovati ves Vidmarjev intelektualni razvoj in nastajanje njegovega kritičnega sistema. Pri tem bi bilo treba upoštevati, da bi Vidmar

¹¹⁵ Josip Vidmar: *Obisk pri Thomasu Mannu*. V: J. V., *Drobni eseji*. Maribor, Obzorja 1962, str. 124—128.

nekatero tezo, ki jih srečamo pri Mannu in pri njem, lahko spoznal po drugih virih, bodisi po takih, na katere se je opiral tudi Mann (kot na primer pri Goetheju in morda tudi pri Nietzscheju), bodisi po drugačnih, lahko pa bi se tudi samostojno razvile iz sorodne situacije in sorodnih potreb. Zato ni mogoče predpostavljati vpliva povsod, kjer srečamo iste ali podobne misli. Vsekakor pa je očitno na nekaterih mestih, kjer Vidmar izrecno citira Mannova razpravljajna in se opira nanje. Ne da bi poskušali biti izčrpani, lahko omenimo nekatera pomembna tovrstna mesta. Mednje sodi že prva omemba Thomasa Manna pri Vidmarju. Ko je v Kritiki l. 1925 polemiziral s Prijateljevo literarnozgodovinsko opredelitvijo pojma realizem, se je oprl na citat iz *Betrachtungen eines Unpolitischen*,¹¹⁶ v katerem je Mann opredelil impresijo in ekspresijo kot stalna elementa umetnosti in ugotovil, da je razmerje med impresionistično in ekspresionistično umetnostjo isto kot med realizmom in grotesko. V zvezi s to trditvijo je Vidmar postavil svojo nezgodovinsko, estetsko definicijo realizma: realizem mu je umetnostna vrsta, umetnostni značaj, ki se razlikuje od drugih umetnostnih značajev po svojih notranjih, oblikovnih kvalitetah, to se pravi po razmerju čustva, intelekta in fantazije ali (kot pravi na drugem mestu) po razmerju med umetnikovim zavednim in nezavednim nazorom; kajti snov umetnosti je v bistvu vedno ena in ista — vse nespremenljivo in večno človeško. Tako definirani pojem realizma kot umetnostne vrste, umetnostnega značaja je eden osrednjih Vidmarjevih pojmov, ki obvladuje njegovo kritično dejavnost. Nasprotje med realizmom in grotesko pa srečamo v nekoliko drugačni obliki kot nasprotje med realizmom in fantastiko tudi v njegovih povojnih spisih.

V neposredni zvezi z osrednjim problemom vse Vidmarjeve kritične dejavnosti je tudi citat v članku o umetnosti in svetovnem nazoru, objavljenem v Ljubljanskem Zvonu 1928.¹¹⁷ Po Vidmarjevem mnenju sta v umetnosti pomembni dve umetnikovi lastnosti: zavedni in nezavedni svetovni nazor. Od teh dveh je bolj važen oziroma sploh odločilen nezavedni svetovni nazor, ki je prirodna urejenost umetnikove notranjosti, medtem ko zavedni svetovni nazor ni verodostojen izraz človeške osebnosti, njene prave narave in njenega odnosa do sveta. Umetnost pa je izpovedovanje človeške narave; zato zavedni svetovni nazor ni njen nujni sestavni del, marveč je umetnina tem bolj čista in tem bolj popoln izraz človeške narave, čim bolj je zavedni nazor izbrisan iz nje. Umet-

¹¹⁶ Glej op. 7.

¹¹⁷ Glej op. 17.

nost je predstavljanje življenja v urejeni in vzorni zbranosti vseh notranjih sil, v človeško idealnem stanju ustvarjalčeve notranjosti. Doživetje, ki je vir umetnosti, se razlikuje od vsakdanjega, splošnega doživljanja. Umetnik ob njem ni le zaposlen in prevzet od lastne usode, ampak mu ta postane prizor, ki ga opazuje in hkrati doživlja. To doživetje opisuje Vidmar s citatom, v katerem trdi Thomas Mann, da mora biti umetnik nekaj izvenčloveškega in nečloveškega, da mora imeti do vsega človeškega neko posebno tuje in neprizadeto razmerje, da bi se lahko s človeškim igral in ga predstavljal; stilna, izrazna in oblikovna nadarjenost že predpostavlja to hladno in izbirčno razmerje do vsega človeškega in celo neko človeško osiromašenje in opustošenje. Ta način doživljanja je tudi po Vidmarju bistvena značilnost umetnika; je nekakšna jasnovidnost in ima povod v notranji svobodi duha, ki lahko mirno in jasno zre na človečnost kakor na vsak drug pojav. Na ta način se v umetnosti izrazi dejanska človečnost, resnična človeška narava; nazor pa se v njej izraža kot nekaj tujega in nebitvenega, kolikor ji celo ne dela sile in ne omejuje njene notranje svobode.

Že po navedenih mestih je jasno razvidno, da so bile citirane Mannove misli pri Vidmarju izredno velikega pomena, ker so bile v neposredni zvezi z osrednjimi točkami njegovega nazora o umetnosti — s teorijo umetnostnih vrst in s teorijo umetniškega doživljanja ter ustvarjanja. Po vsej verjetnosti pa je Vidmarjev stik z Mannovim delom segal še dlje. Nanj je očitno vplival osnovni ton Mannove vojne esejistike, ki je najmočnejše izražen v *Betrachtungen eines Unpolitischen*, pa tudi še v poznejših spisih. Njegovo načelno opredelitev do umetnosti, ki se izraža v polemiki zoper aktivizem in tendenco kakor tudi zoper larpur-lartizem, namesto teh nasprotujočih si skrajnosti pa postavlja zahtevo, naj bo umetnost izraz notranje življenjske problematike, srečamo tudi v vsem Vidmarjevem pisanju. Morda pa je v zvezi z Mannovim delom tudi razlikovanje med umetnikom in literatom, ki se je pojavilo v Vidmarjevi kritiki proti koncu dvajsetih let. Vseh teh sorodnih potez seveda ni mogoče brez pridržka pripisati neposrednemu Mannovemu vplivu. Tudi kadar je mogoče sklepati, da je nekatere od navedenih tez resnično prevzel od Thomasa Manna, je treba upoštevati, da so pri njem opravljale nekoliko drugačno funkcijo. Tako je bila Mannova polemika proti tendenčni literaturi v zvezi z njegovim odporom proti tistim nemškimi pisateljem, ki so se med prvo svetovno vojno angažirali za demokracijo in republiko (in še zlasti proti bratu Heinrichu Mannu); Vidmar pa se je oprl nanjo, ko se je upiral ideološkimi kriterijem kritikov iz katoliškega tabora. Kljub vsem tem pomislekom je mogoče trditi, da je bil

stik med Vidmarjem in Mannovim opusom globok in ploden. Posamezni deli tega opusa, pa naj je šlo pri tem za Mannove estetske misli ali pa za njegova literarna dela, so postali Vidmarjeva duhovna last. Prilagodil jih je tedanji svoji in slovenski situaciji in potrebam, ki so izvirale iz nje, ter jih vključil v svoj lastni, koherentni kritični sistem, tako da so prek njegove kritične dejavnosti vplivale na slovensko literarno in kulturno življenje. Seveda je s tem problem razmerja med Thomasom Mannom in Josipom Vidmarjem nakazan samo v glavnih obrisih; če bi se hoteli bolj poglobiti vanj, bi ga morali reševati vsaj v okviru evropskih pobud Vidmarjeve kritike.

Zadnji sklop vprašanj, ki se zastavljajo ob pregledu glasov o Thomasu Mannu v predvojnem slovenskem tisku, zadeva odnos naše javnosti do njegovega svetovnega nazora ter političnega prepričanja in delovanja.

Kot se je izkazalo, je bil ta odnos precej dolgo samo na informativnem nivoju. Kakor hitro so v tridesetih letih nekateri splošno evropski problemi, ob katerih se je ustavljala ali s katerimi je bila v zvezi Mannova svetovnonazorska in politična publicistika, postali bližji tudi naši javnosti in jo začeli prizadevati, se je poglobil tudi njen stik s tem vidikom Mannovega dela. Ob tem so se posamezne skupine v naši javnosti pričele diferencirati in so v skladu s svojimi različnimi vrednostnimi sistemi zavzele različno stališče do Mannovega prepričanja in delovanja. Vendar ta proces ni bil tako obsežen in intenziven, da bi se močneje izrazil v našem tisku, marveč je mogoče sklepati o njem le na podlagi redkih znakov. Vsekakor je razumljivo, da je Thomas Mann naletel na večje simpatije v levičarskem in liberalnem tisku kakor v katoliškem. O tem priča polemika o njegovem svetovnem nazoru, ki je bila objavljena l. 1950 v Slovincu in v Naši dobi; o tem je mogoče sklepati tudi po veliko manjšem številu glasov na katoliški strani. Omembe v posameznih publikacijah vsekakor izražajo različen odnos do Thomasa Manna, vendar jih je bilo premalo, da bi lahko po njih sklepali o rednem spoznavanju ali celo o sistematičnem razvoju tega odnosa. Thomas Mann je bil od leta 1950 prisoten v naši zavesti tudi kot politična osebnost, vendar dolgo časa ni prišel v ospredje. Večjo pozornost zanj je kazalo Jutro, kjer je Božidar Borko objavil več člankov o Mannu; iz njih je mogoče razbrati, da se Borko vseskozi strinja z Mannovimi nazorskimi stališči, vendar so ti članki pretežno povzeti po tujih virih, niso izraz lastnega poglobljenega ukvarjanja z Mannom, zato v njih izraženemu deklarativnemu strinjanju ni mogoče pripisati prevelikega pomena. Med vsemi slovenskimi publikacijami pa se je

največ ustavljala ob Thomasu Mannu Modra ptica, ki je najbolj sistematično poročala o njem; zato jo je treba obravnavati nekoliko podrobneje.

Modra ptica se je bistveno razlikovala od drugih slovenskih literarnih revij. Medtem ko so bile druge vsaj do neke mere svetovnonazorsko opredeljene in so imele tudi določen literarni program, se je Modra ptica načelno odpovedala vsakršni ideološki, politični ali celo strankarski vezanosti. Kot glavno nalogo si je zastavila objavljjanje literarnih del ne glede na smer (izbirala jih je le po kriteriju umetniške kvalitete), poročanje o pomembnih kulturnih dogodkih ter odpiranje razgleda po tujih literaturah (pri čemer je predvsem spremljala program knjižnih zbirk svoje založbe). V razprave o aktualnih kulturnih problemih se ni spuščala. Poskušala je biti nepolitični, čisto literarni magazin, ki naj bi se oprl na knjižno publiko oziroma na »široko beroče občinstvo« ne glede na socialno in politično opredelitev. Pričela je izhajati ob koncu leta 1929, zato je razumljivo, da je že takoj spočetka obširno poročala o Thomasu Mannu, ki je prav tedaj dobil Nobelovo nagrado. Odslej je z rednimi pripombami spremljala njegovo literarno kariero, beležila njegove nastope in predavanja ter prevode njegovih knjig v tuje jezike. Razen tega so prevedeni Mannovi eseji v prvih letnikih Modre ptice pomagali informirati njeno publiko o problemih in osebnostih, h katerim je bilo usmerjeno njeno zanimanje. Takšno poročanje o Mannu kot o priznanem pisatelju in esejistu je trajalo vse do srede tridesetih let. Takrat pa se je odnos revije do njega spremenil in poglobil. Modra ptica je pričela poročati o njegovi politični aktivnosti, ki jo je v naslednjih letih redno spremljala in o kateri je pisala največ med vsemi slovenskimi revijami. Značilno je, da so bila vsa ta poročila objavljena na koncu posameznih števil, medoticami v rubriki Razno. Po tem je mogoče sklepati, da revija ni hotela spremeniti svoje fiziognomije in se svetovnonazorsko in politično opredeliti, vendar so vsaj nekateri med njenimi sodelavci v čedalje bolj zaostrenem predvojnem ozračju začutili svojo sorodnost z Mannovim stališčem. Mannova usoda je zanje postala eksemplarična usoda evropskega intelektualca, ki brani svojo duhovno svobodo proti totalitarnemu režimu. V njej niso iskali strogo opredeljenega političnega stališča, ampak neko širšo, vsej inteligenci in vsemu kulturnemu občestvu skupno podlago. Njegov boj proti fašizmu je dobil zanje obliko splošnega boja kulture in civilizacije proti barbarstvu. V njegovih političnih spisih so videli poskus razvoja neke nove ideologije in programa, v katerem bi bile združene humanistične in kulturne meščanske tradicije s prizadevanjem za socialno obnovo

demokracije in ki bi jim nudil idejno oporo nasproti fašizmu, ne da bi bili s tem prisiljeni pristati na komunistične pozicije. Tako je krog politično neopredeljene inteligence okoli Modre ptice pravzaprav poskušal najti pri Mannu sebi primeren program.

Modra ptica je v teh letih predstavljala tisto skupino, ki ji je politično delovanje Thomasa Manna pomenilo največ. Vendar so se tudi druge skupine vsaj ob enem dogodku ustavile ob njem. Odvzem državljanstva in častnega doktorata ter polemika, ki mu je sledila, sta tako rekoč vsej slovenski javnosti pomenila opozorilo na nevarnosti takratne evropske situacije, ki je vedno bolj neposredno prizadevala tudi nas. Zato je poročanje o Thomasu Mannu preseglo mejo individualne zanimivosti, njegova usoda je postala za slovensko javnost bližja, bolj pereča in zavezujoča in je zahtevala opredelitev. Odslej je bil njegov odmev v neposredni zvezi z najbolj perečim predvojnim vprašanjem — z vprašanjem ideološke in politične orientacije ter odnosa do fašizma. Tako se je vključil v bistvene procese slovenskega družbenega, političnega in kulturnega življenja pred vojno in ga je zato mogoče razlagati le v zvezi z njimi.

ZUSAMMENFASSUNG

In vorliegender Arbeit werden Berichte, Würdigungen und Übersetzungen, aber auch kürzere Notizen, Zitate und Bemerkungen über Thomas Mann in slowenischen Zeitungen und Zeitschriften behandelt. Ein beträchtlicher Teil des Materials wurde aus durchgesehenen Publikationen neu gewonnen. Aufgrund der Analyse einzelner Stimmen bemüht sich der Verfasser, eine Gesamtübersicht über das Schicksal Thomas Mann in slowenischer Öffentlichkeit während der beiden Weltkriege nachzuzeichnen.

Das Echo Thomas Manns in Slowenien setzt regelmässig — von vereinzelt früheren Stimmen abgesehen — erst nach 1925 ein. Seine Werke werden in Originalausgaben gelesen; darüber hinaus findet man Informationsquellen in deutschsprachiger Presse in Deutschland, Österreich und im Ausland, nach 1933 auch in den Veröffentlichungen der deutschen politischen Emigration. Das Interesse slowenischer Öffentlichkeit wird von zwei Ereignissen entschieden geprägt, die auch mit Höhepunkten des Berichtens über Thomas Mann zusammenfallen: von der Nobelpreis-Verleihung 1929 und von seinem Streit mit dem nationalsozialistischen Regime in den Jahren 1936-38. Nach 1929 tauchen erste Gesamtdarstellungen und Würdigungen auf, deren Ergebnisse auch als Argumente in eigenen künstlerisch-essayistischen und ideologisch-politischen Auseinandersetzungen verwendet werden.

Thomas Mann erscheint von verschiedenen Gesichtspunkten aus interessant. Trotz erstaunlichem Mangel an Übersetzungen wird er als führender deutscher Erzähler erwähnt und gewürdigt, ab und zu aber auch im Zu-

sammenhang mit den Vertretern des modernen Romans, wie Proust, Joyce, V. Woolf, genannt. Kritischere und ablehnende Stellungnahmen können hauptsächlich auf einen gemeinsamen Nenner — auf den Vorwurf des übertriebenen Intellektualismus — zurückgeführt werden. Über seine Veröffentlichungen auf dem Gebiet der Essayistik wird wenigstens seit 1950 laufend berichtet; man schätzt ihn als eine zuverlässige Autorität, auf deren Meinung über einzelne Fragen der Kunst und über einzelne Autoren man sich oft stützt. Seine ideologisch-politischen Äusserungen, vor allem in den »Betrachtungen eines Unpolitischen«, finden zuerst wenig Widerhall. Erst seit 1950 wird seine Ablehnung des Nationalsozialismus wahrgenommen; von diesem Gesichtspunkt aus wird er in den Jahren 1956/58 hoch aktuell.

Da die vorliegende Arbeit als erstes Zusammentragen und Sichten des Materials im Sinne der vergleichenden Literaturgeschichte verstanden wird, können auch die Fragen nach tieferen Einflüssen bzw. Wirkungen Thomas Manns auf slowenische Literatur und slowenische Öffentlichkeit gestreift werden. So werden mögliche Gründe für den verhältnismässigen Mangel an Übersetzungen, eingehenden Darstellungen und Würdigungen angedeutet. Als bedeutendstes Beispiel werden die Hauptzüge seiner Wirkung auf Josip Vidmar, den damaligen führenden Literatur- und Theaterkritiker und Essayisten, angedeutet. Das Echo seiner politischen Publizistik und öffentlichen Tätigkeit wird am Beispiel der Gruppe um die Zeitschrift *Modraptica* dargestellt, wobei auch mögliche Berührungspunkte mit seiner politischen Stellungnahme angeführt werden.